

izdavač
Naklada Jesenski i Turk

za izdavača
Mišo Nejašmić

urednici
Jadranka Brnčić
Milan Šarac

tehnički urednik
Momir Oljača

korektura i kazalo
Monika Milić

recenzenti
dr. sc. Jadranka Brnčić
dr. sc. Ivan Markešić

prijelom: Momir Oljača
grafički urednik: Boris Kuk
tisak: Znanje d.o.o., Zagreb

www.jesenski-turk.hr

GARRY WILLS

PAPINSKI GRIJEH

STRUKTURE OBMANE

Preveo:
IGOR KUSIN

Naklada Jesenski i Turk
Zagreb, rujan 2015.

Garry Wills: *Papal Sin: structures of deceit*
Copyright © 2000 Garry Wills
All rights reserved

Copyright za hrvatsko izdanje © 2015 Naklada Jesenski i Turk
Copyright prijevoda © 2015 Igor Kusin, Naklada Jesenski i Turk

Objavljivanje ove knjige potpoglo je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Sadržaj

<i>Parrhésia</i> Garryja Willsa (<i>Jadranka Brnčić</i>)	7
Uvod	21
I. POVIJESNA NEPOŠTENJA	31
1. Sjećanje na Holokaust	33
2. Prema Holokaustu	49
3. Svojtanje Holokausta	67
4. Posezanja za žrtvama	81
II. DOKTRINALNA NEPOŠTENJA	91
5. Tragedija Pavla VI.: preludij	93
6. Tragedija Pavla VI.: enciklika	109
7. Žene isključene	127
8. Papini eunusi	147
9. Svećenička kasta	157
10. Smanjivanje tijela Kristovog	177
11. Hidraulika milosti Božje	193
12. Zavjera šutnje	203
13. Homoseksualno svećenstvo	221
14. Marijanska politika	233
15. Dar života	251
III. PITANJE POŠTENJA	261
16. Doba istine	263
17. Actonova neobzirna istina	277
18. Newmanova oprezna istina	293

IV. BLJEŠTAVILO ISTINE	307
19. Augustin protiv Jeronima	309
20. Augustin protiv Konsencija	325
21. Istina koja oslobađa	335
Kratice u citatima	347
Zahvale	349
Iz bibliografije Garryja Willsa	351
Kazalo pojmova	353
Kazalo imena	359

Parrhésia Garryja Willsa

(Predgovor)

GARRY WILLS američko je dijete Srednjega zapada, odrastao u Adrianu (Michigan). Njegov otac John, trgovac strojevima, i majka Mayno, službenica u državnoj službi, razveli su se, pa ponovno vjenčali. Njihov sin Garry, oduševljen učiteljima isusovačke škole, odlučio je ući u sjemenište, ali nije postao svećenikom. Njegova iskustva s Katoličkom crkvom bila su uvijek pozitivna i u njima ne treba tražiti razlog njegova izrazito kritičkoga stava prema njoj. On je i danas praktičan vjernik koji redovito odlazi u crkvu, ali govori da vjeruje u pravo na kontracepciju, smatra da bi se svećenici trebali ženiti a žene zaređivati za svećenice, te oštro kritizira politiku Rimske kurije.

Studirao je povijest i doktorirao na Yaleu (disertacijom o grčkom piscu tragedija Eshilu (525–456. pr. Kr.)). Sav svoj život posvetio je pisanju, što akademskom, što publicističkom. Još kao student poslao je njujorškim novinama *National Review* članak u kojem napada "klizav stil" magazina *Times* i otada je njihov stalan suradnik. U razgovoru s urednikom Williamom F. Buckleyom (Jr.) nazvao se "distributivnim" misliocem poput Chestertona, komunitaristom i antikapitalistom, više demokratom nego republikancem. Za rata u Vijetnamu dvaput je uhićen zbog sudjelovanja u antiratnim demonstracijama. Godine 1957. za *National Review* izvještavao je o nastupu Jimmyja Hoffe u Senatu. Putujući u Washington čitao je Bergsona, što je zapelo za oko stjuardesi u avionu, Natalie Cavallo. Poznanstvo je okrunjeno brakom, a Nathalie je do današnjeg dana prva čitateljica i kritičarka njegovih tekstova. Žive u Evanstonu (Illinois) i imaju troje djece: Lydiju, Garryja i Johna. Od 1988. povremeno je predavao kulturnu povijest na Northwesternskom sveučilištu, gdje je sada *professor emeritus*.

Objavio je četrdesetak knjiga i neizbrojiv niz članaka. No, ne zapanjuje samo broj napisanih tekstova nego još više raznolikost tema. Svojim znanstvenim i polemičkim umom dotiče se gotovo svih područja društvenog i kulturnog života: od talijanskog filma i opere, preko američkih predsjednika i Deklaracije nezavisnosti sve do svetog Augustina i povijesti Crkve. Njegovo mimetičko pamćenje baca novo svjetlo na retoričke tekstove drevne Grčke, na crkvene tekstove sjeverne Afrike 4. stoljeća, boksačku karijeru Muhammada Alija, filmsku karijeru Johna Waynea i njegovo stvaranje lika kauboja, paradigme individualista i hrabra borca. Wills prati, zapravo, unutarnje promjene mentaliteta i stavova kroz američku povijest. Smatra da se moderni političari trebaju odreći svoje atomističke vizije i prikloniti se viziji zajedničkoj. Pišući o predsjednicima Sjedinjenih Država, Lincolnu, Kennedyju, Nixonu, Reaganu i Clintonu, zanima se za stalnu interakciju mita i realnosti u životu američkih građana. Za brojne je naslove dobivao nagrade, između ostalog i Pulitzerovu za knjigu o Lincolnu i Gettysburgu.

Dugo vremena Garry Wills bio je zaokupljen svetim Augustinom i njegovim spisima. I neprestano mu se vraća. Iz Augustinovih promišljanja o istini i laži Wills crpi argumente za svoje zaključke o interpretacijama istina i laži američke i zapadnjačke povijesti. A onda, dakako, i povijesti (i sadašnjosti) Katoličke crkve. A njezina je sadašnjost, osobito u Americi, znamo, u kovitlacu.

Intelektualno nepoštenje Katoličke crkve

U ovoj knjizi – s podnaslovom “Structures of Deceit” (“Strukture prijetvornosti”, ili “obmane”, kako je prevodilac preveo) – Garry Wills nepristrano i oštro iznosi kritiku Katoličke crkve, tj. njezine hijerarhije od 19. stoljeća naovamo, s posebnom pomnjom obrađujući kontroverze oko Drugoga vatikanskog koncila, odnosno nutarnje otpore prema promjenama već tada prisutne a osnaživane sve do naših dana. Istražuje različita teološka i kulturološka pitanja – antisemitizam, ređenje žena, seksualni život svećenika, homoseksualnost, kontrolu rađanja i pobačaj – ukazujući na njihove povijesne i doktrinarnе nedosljednosti. Autor jasno, razložno i oštro nastoji raskrinkati obmanu i laž prisutne u pojedinim ključnim argumentacijama crkvene apologetike.

Crkva se nikad nije izravno suočila s činjenicom da je upravo ona u povijesti posijala ideju o Židovima kao bogoubojicama, ideju koja je kasnije bila ideološki temelj te izravna ili neizravna pozadina za antisemitizam. Svoje tvrdokorno odbijanje da prihvati ređenje žena tumači činjenicom da u Isusovo vrijeme nije bilo žena svećenica, zaboravljajući pritom da i sami apostoli nisu bili svećenici! A zagarivanje celibata nema nikakva temelja u životu prve Crkve; naime, pouzdano se zna da su neki od apostola bili oženjeni.

Wills potom pokazuje nespremnost crkvene hijerarhije da uzme u obzir stvarnost te da samokritički promotri vlastitu poziciju: više joj je stalo do očuvanja moći nego do priznanja dubine problema, više do očuvanja struktura nego do istine same. Prijevara je u prešućivanju. Premda su zlodjela – poput križarskih ratova i inkvizicije – prošlost, grijeh modernog papinstva i dalje ostaje u tvrdoglavu odbijanju istine o ulozi Crkve u povijesti, ali i u njezinu današnjem odnosu prema drugima. Pa kad pojedinci i nastoje reći istinu – na primjer o Holokaustu – većina ostaje tek na općim izjavama o pogreškama. Današnje nepoštenje papinstva nije više politička moć ili novac, nego – kako tvrdi Wills – intelektualno nepoštenje, tj. prikrivanje ili prešućivanje pune istine, pri čemu su pape 19. i 20. stoljeća mnogošto naprosto zakrili plaštem svoje “nepogrešivosti”. Nepogrešivost pape, a i sam svećenički red, međutim, više su ideološki nego povijesni konstrukti, a s evanđeljem jedva da imaju veze.

Garry Wills bespoštedno, uvjerljivo i radikalno osvjetljuje i razlaže pitanja koja se tiču ne samo vjernika nego i svih onih koji žele promišljati svoju povijest i vlastito etičko biće. Ustvari, on doprinosi prepoznavanju i razumijevanju trajne aporije između Pisma i Predaje, kao i opasnosti da povijesni i kvaziteološki konstrukt mnogih “vjerskih istina” (p)ostane važniji od sadržaja Isusove poruke i udaljen od prakse rane Crkve.

Papinski grijeh uvjerljiva je i prodorna knjiga, dobro argumentirana i pisana tečnim, polemičkim stilom koji je ostao sačuvan i u ovom izvrsnom prijevodu Igora Kusina, obogaćenom brojnim prevoditeljevim bilješkama. U današnjem vidno polariziranom odnosu prema Katoličkoj crkvi, pored brojnih površnih kritika iznesenih na njezin račun, kao i nespremnosti crkvene hijerarhije na otvoren govor, ova knjiga svakako doprinosi ozbiljnijoj raspravi.

Zašto još biti katolik?

Willsova knjiga *Papinski grijeh*, objavljena 2000. godine, izazvala je burne reakcije. Brojni katolici i nekatolici obraćali su se pismima izravno autoru s pitanjem zašto je (uopće) katolik. Neki katolici zamjerili su mu što je javnosti iznio "prljavo rublje" Crkve, premda on nije pisao ni o čemu što javnost već nije bila poznavala i o čemu su bujale sve novine. Žestoko je napadan zbog svoga otvorena govora uz refren: ta zašto je katolik, tj. zašto ne napusti Katoličku crkvu? Drugi, uglavnom nekatolici, zastupali su stav da je nužno da svako političko tijelo, pa tako i Crkva, svim raspoloživim sredstvima brani svoj ugled i svoju moć, da svi to čine te da u tome nema ničeg lošeg. Ipak, većina (američkih i zapadnih) katolika izrazila je svoju zahvalnost Willsu jer je artikulirao ono što i oni sami misle, a da se zbog toga ne osjećaju manje katolicima. Moguće je, kako veli Wills, biti istodobno i odan Crkvi i kritičan prema njoj. A u svojim promišljanjima nije usamljen, dapače: svatko tko vjeru prihvaća i propituje kroz vlastito intelektualno poštenje, ne može a da si ne postavlja ista pitanja. Sazreli katolici zanimali su se zašto je Wills ostao katolikom eda bi potvrdili vlastiti razlog da to jesu te tako sami sebi pojasnili razloge svoje vjere i nade.

Kao svojevrsan odgovor na postavljena pitanja u vezi s knjigom *Papinski grijeh* Wills je 2002. napisao knjigu *Why I am a Catholic (Zašto sam katolik)*. Ono što je bilo novo u prvoj knjizi nisu teme koje je Wills naćeo, nego njegov argument da se pojedina pitanja ne bi smjela promatrati izolirano jer su problematićna zbog stava crkvene hijerarhije prema vlastitom autoritetu koji da (baš) pod svaku cijenu valja štiti. Ovakav stav čini bit strukture obmane kojoj, ma koliko to nastojali, često ne mogu umaći ni pojedinaćni pape. Ali, ovim se ne iscrpljuju Willsova razmišljanja o katolicizmu. U knjizi *Zašto sam katolik* dopušta čitatelju da vidi širi obzor. Njegova kritika onoga što u Crkvi smatra nepoštenim ne znaći da odbacuje i cjelokupne stvarnosti u kojima se nepoštenje pojavljuje. Tako u slučaju pedofilije, Crkva je, dakako, svjesna težine zloćina, ali ne i da je njegovo prešućivanje dodatni zloćin. Međutim, takav stav ne čini Crkvu moralnim ćudovišem. Wills tumaći njezine motive: budući da ć istina evanđelja doseći to više duša što više svećenika bude u njegovoj službi, Crkvi se čini nužnim – za dobro duša i poradi slave Božje – održati svećenićku auru netaknutom, pa ćak i ako se pritom valja

služiti prikrivanjem istine o ljudskoj slabosti svećenika. U tome ima i stanovita ponosa (premda posve neopravdana) zbog žrtvovanja višem cilju. Zatim, Wills se brani da nigdje nije rekao da ne vjeruje u legitiman razvoj svećeništva u povijesti Crkve, već da je tek naglasio kako instituciju svećeništva Krist nije ustanovio za svojega života, pa to ne može biti argument za njegovo održavanje u obliku u kakvu se tvrdoglavo nastoji sačuvati, a koji je, zapravo, posljedica monarhističke politike srednjeg vijeka. Nadalje, tvrdi da u svojoj prethodnoj knjizi, primjerice, ne kaže da je Pio XII. simpatizirao s nacizmom. Naprotiv, u mnogo je navrata papa Pio XII. pokušavao pomoći Židovima. Ono što mu zamjera jest to što je isti Papa poslije rata izjavio kako nije šutio kada je trebalo dići glas protiv Holokausta, a to da naprosto nije istina. Wills ne negira opravdanost postojanja institucije pape (hvali Ivana XXIII. i papinstvo smatra sakramentom jedinstva među vjernicima), nego kritizira Kuriju koja tvrdi da papinstvo nije proizvod povijesnoga razvoja već je ono izravno uspostavljeno od Krista, njegovim izborom Petra za poglavara zajednice. I tako dalje, i tako dalje... Garry Wills, u svakom slučaju, nije katolik radi pape. Premda mu je i papinstvo jedan od razloga zbog kojeg hoće biti katolik, a ne kršćanin neke druge denominacije. On je katolik zbog toga što vjeruje u snagu krštenja i u važnost katoličke zajednice te zbog toga što vjeruje u istine izražene u Vjerovanju. Čovjek je stvoren (i stvara se) sada, Krist je sada utjelovljen, Posljednji sud se događa sada i ovdje – vječnost se probija kroz vrijeme. Ta Radosna vijest koju je Krist objavio čovjeku razlog je zbog kojeg je Wills katolik.

Parezija

U konačnici, u ukupnoj problematici što je Garry Wills otvara kirurškim zahvatom svoje pronicavosti, pomno je dokumentirajući, zapravo i nije toliko važno zauzima li se ovaj ili onaj stav s obzirom na pojedina pitanja, koliko je važno zamijetiti glavni problem u cijeloj priči, a to je – (crkveni) autoritet i prostor što ga taj autoritet (papa i crkvena hijerarhija) ustupa dijalogu i otvorenu govoru. Često je važnije pravilno postaviti pitanje čak i od samog traženja i nalaženja odgovora.

Što naposljetku zanima autora ove knjige jest Isusova parezija kao svakodnevna praksa (kao usklađeni govor i život usuprot prijatvorosti). A to ćemo naći analiziramo li uporabu riječi *parrhēsia* kada

je riječ o Isusovom govoru (a ne govoru o njemu ili u njegovo ime). Isusu je bila važnija svakodnevna praksa vjere nego obrana vjerskih uvjerenja. On je svoje poslanje živio radikalno i beskompromisno, kritizirajući licemjerje, površnost i neodgovornost. Posebice je oštro kritizirao licemjerje i taštinu onih pismoznanaca i farizeja, svojih sunarodnjaka i suvjernika, koji su voljeli isticati vjerska obilježja da bi se pokazali pobožnima te bi na vjernike tovarili bremena dok su, kako on sam kaže, "jedno govorili, a drugo činili" (Mt 23, 1-7). Glavni Isusov neprijatelj, zapravo, nisu bili ni židovski glavari ni rimska vlast nego – hipokrizija. I onda i u naše vrijeme.

Riječ *parrhēsia* evanđelisti, posebice Ivan, pa Luka u Djelima apostolskim i Pavao, uglavnom koriste kada govore o propovijedanju, štoviše o svjedočenju evanđelja. Pritom valja razumjeti da svjedočiti evanđelje, Radosnu vijest, u počecima prve Crkve nije značilo naviještati kakvu novu vjeru, nego zalagati se za dublju, radikalniju vjeru u vlastitoj sredini, među židovskom braćom i sestrama. Novozavjetnim autorima bilo je ponajprije stalo posvjedočiti da je Isus, unatoč tomu što je osuđen i umro, odnosno unatoč prividnom neuspjehu njegova poslanja, istinski Mesija što ga njegov narod iščekuje. Štoviše: svjedočiti da je Isus Mesija, Krist, tek je prvi korak u povjerenju da on pokazuje i otvara slobodan pristup Bogu, a onda i smjelo i otvoreno djelovanje na koje Bog nadahnjuje.

Jedini način da se Kristova istina poveže s kršćanskom istinitošću jest, dakle, otvoren, slobodan i iskren govor. Temeljna karakteristika parezije, drugim riječima, jest posvemašnja podudarnost osobnog uvjerenja onoga tko govori istinu i istine onoga što govori. Istinitost govornik jamči vlastitom osobom i ne odnosi se ponajprije na sadržaj iskazanoga nego na kakvoću odnosa govornika i onoga što govori – iskazujući istinu na određen način je, zapravo, proizvodi. Garry Wills tu podudarnost misli i života analizira u velikih kršćanskih istinoljubivih mislilaca: svetoga Aurelija Augustina, lorda Actona i kardinala Johna Henryja Newmana.

Sustavi istinitosti (kršćanstvo i Crkva) i vidovi organizacije moći (dušebrižnička, disciplinska) pojavljivali su se kroz povijest kršćanstva kao proizvođači subjekta koji je ostao pasivan u tom procesu. Uvođenje parezije u teološki diskurs kao *teologumenon*, a u pastoralni kršćanski diskurs kao svakodnevnu vjerničku praksu, otvorilo bi niz pitanja koja bi mogla pridonijeti propitivanju "istinskoga života" u kršćanstvu naših dana, i to na nekoliko razina: liturgijskoj

(ispovijed), mističkoj (kontemplativna molitva), političkoj (raskrinkavanje struktura prijetvornosti), doktrinarnoj (hrabrost propitivanja i intelektualnog poštenja), pedagoškoj (u odgoju svećenika za istinit život a ne za performativni govor o istini). Ukoliko Crkva hoće još štogod pridonijeti svijetu ne samo da bi trebala biti pro-ročka, nego nadasve parezijastička. Međuigra drugoga (obraćena) života i drugog (istinskog) života nužno zahtijeva i proizvodi vrlinu istinskoga diskursa. Upravo je drugost znak istinitosti u odnosu i na govor i na život: istinit život ne proizvodi sebe na dijalektici istosti i razlike, nego dolazi u obliku drugosti: u konstituiranju sebstva u odnosu prema drugima, u trajnoj, svakodnevnoj proizvodnji istine nerazdvojnim istinitim govorom i životom, u kritičnosti nerazdvojivoj od autokritičnosti. Što se tiče teologije i svakodnevne vjerničke prakse, riječ je o vraćanju novozavjetne parezije u život vjernika i Crkve.

Papa Franjo

Garry Wills napisao je ovu knjigu u vrijeme dok je, pred nadiranjem skandala i gubljenjem kredibiliteta, pramac Katoličke crkve bio usmjeren prema restauraciji, a uloga papinstva još uvijek bivala shvaćena monarhistički. S papom Franjom štošta se promijenilo.

Godine 2005. papa Benedikt XV. prilikom tradicionalnoga bo-žićnog obraćanja djelatnicima Rimske kurije govorio je o "hermeneutici diskontinuiteta i prekida" koja je, po njemu, izvitoperila razumijevanje Drugoga vatikanskog koncila predstavljajući ga kao revolucionaran događaj te pridonijela mnogim bolestima sadašnje Crkve. Upravo je ta sintagma "hermeneutika prekida" postala novim oružjem onoga dijela Rimske kurije koji je žestoko protiv "obnove obnove". Kardinal Ottaviani, koji je na svakoj sjednici Koncila potkopavao ono najbolje što je Koncil stvarao, kao da je još živ i još tvrdi.

Papa Franjo za takva je tradicionalnog obraćanja djelatnicima Rimske kurije 22. prosinca 2014. svojom parezijom zasjekao u samu jezgru te tvrdoće nabrojivši simptome bolesti koja nagriža ne svijet, ne kršćane i lokalne crkve, nego samu Kuriju: "duhovni narcizam" kao dio "patologije moći", "duhovni Alzheimer" koji podiže bedeme i zanemaruje duh evanđelja – samo su neki od njih.

Za konklava povodom izbora novoga pape kardinal Bergoglio je postao glavnim kandidatom upravo zbog želje mnogih kardinala da

papom postane osoba kadra provesti reformu same Kurije zaglavljene u bavljenju birokracijom, ritualima, definiranjem i obranom pravovjerja, vlastitim institucionalnim interesima i financijskim malverzacijama.

I doista, prvi veliki korak pape Franje u tom smjeru bio je uspostava povjerenstva od osam (sada i devet) kardinala zaduženih za radikalno prestrukturiranje Rimske kurije, počev od Vatikanske banke.

Mnogi nestrpljivi i još od pape Ivana Pavla II. marginalizirani teolozi i svećenici, međutim, smatraju da je papa Franjo odveć spor u provođenju reformi te i sam odveć konzervativan u pitanjima vjere.

Doista, u doktrinarnim pitanjima papa Franjo nije ni radikalni ni sklon reformama. Zapravo je, mogli bismo reći, konvencionalan u svim gorućim lakmus pitanjima katoličkog pravovjerja: zalaže se za "obiteljske vrijednosti" i protiv je istospolnih brakova, odlučno ustaje protiv pobačaja i protiv je ređenja žena. A i u njegovoj, inače jasnoj, jednostavnoj i ležernoj retorici svako malo proviri glavu riječ "đavao" evocirajući cjelokupan srednjovjekovni imaginarij.

No, ne zaboravimo niz njegovih gesta i riječi kojima pokazuje da čvorove ne bi trebalo sjeći, nego razvezivati.

Premda se 2010. kao nadbiskup Buenos Airesa usprotivio nastojanjima argentinske vlade da legalizira istospolne brakove, istodobno je podržavao civilna udruženja za *gay* parove koja su drugi argentinski biskupi odbacivali.

Premda je jasno dao do znanja da je apostolsko pismo Ivana Pavla II. *Ordinatio sacerdotalis* iz 1994. definitivno zatvorilo vrata potezanju pitanja o ređenju žena, u objavljeni intervjuu s isusovcem Antonijem Spadarom te u nizu drugih prilika poziva na razvoj "nove i duboke teologije žena" te na ozbiljnije prepoznavanje njihove ključne uloge u Crkvi.

A jednom prilikom je duhovito, u svom stilu, kazao da pape nemaju izravnu telefonsku liniju s Bogom te da o pitanjima vjere ne mogu donositi odluke *ex cathedra*, nego su one rezultati stoljetnih procesa – refleksija i rasprava. Već samom tom izjavom papa Franjo upravo otvara prostor za nove procese: redefiniranje uloge papinstva, vraćanje biskupima veće samostalnosti u donošenju bitnih odluka, otvoreno iznošenje svih problema u Crkvi, spremnost na autokritiku, osluškiivanje bila vjernika i poziv na avanturu zajedničkog promišljanja.

Ono po čemu je papa Franjo ponajviše na tragu nadahnuća Drugoga vatikanskog koncila jest inzistiranje na tome da autoritet dijeli sav episkopat te da nije sažet u monolitnom razumijevanju uloge papinstva. Kolegijalnost biskupa na koju je pozvao papa Pavao VI. 1965. jedva da je zaživjela te odmah bila ugušena autoritetom Rimske kurije čijim se zatočenikom osjećao čak i papa Ivan Pavao II. U pobudnici *Evangelii Gaudium* Franjo poziva na "obraćenje papinstva" tumačeći kako "prekomjerna centralizacija koči život Crkve".

Činjenica da papu Franju, ponajprije pastoralnog djelatnika a ne teologa, formulacije doktrinarnih pitanja zapravo i ne zanimaju, neke je analitičare i biografe papa, poput Georgea Weigela, navelo na tvrdnju da je Franjino inzistiranje na evangelizaciji u apostolskoj pobudnici *Evangelii Gaudium* nastavak inzistiranja na "novoj evangelizaciji" Ivana Pavla II., pa prema tome da je i njegov pontifikat u istoj liniji kao i pontifikat dvojice prethodnika.

Međutim, čitamo li pomnije Franjinu pobudnicu, primijeti ćemo da papa Franjo ne govori toliko o evangelizaciji svijeta, nego o evangelizaciji Crkve.

U nizu intervju a i govora papa Franjo kritizirao je kler kao glumce koji "igraju ulogu Tarzana": crkveni vođe odveć su uvjereni u vlastitu važnost i moralni autoritet. Najbolji vođe – kaže on – ostavljaju "mjesta sumnji", a svećenici koji uskraćuju vjernicima sudjelovanje u procesima odlučivanja nisu dobri svećenici, nego su "dobri diktatori". Jednom je rekao i to da "onaj tko misli da ima odgovore na sva pitanja" zacijelo nije povezan s Bogom te da oni koji imaju "statičan i iz sebe usmjeren, samodostatan pogled na stvari" vjeru pretvaraju u ideologiju. Za njega je bit svećeničke službe ponajprije u služenju siromašnima i slabima, a ne u simboličkom statusu sakramentalne moći.

U pobudnici *Evangelii Gaudium* naglasio je ključnu misao Drugoga vatikanskog koncila koju, zapravo, otada i nismo čuli, pogotovo ne iz usta nekog pape, a ta je da je nužno "razlučivati znakove vremena". Upravo je tu misao papa Benedikt XVI. najviše kritizirao.

Za razliku od osuđivanja svijeta zbog njegove sekularizacije, što je bila konstanta pontifikata Benedikta XVI., papa Franjo se ne bavi svjetonazorskim ratovima nego usmjerava pogled na uvjete u kojima svijet, pogotovu siromašan svijet, živi. Štoviše, dovodi u pitanje kvalitetu prisutnosti Crkve u svijetu, jednako kao i kvalitetu njezina govora, te je poziva da izađe iz sebe, odlazi na periferije, ne samo geografske nego i egzistencijalne.

Papa Franjo nije ostao samo na riječima. Na otvaranju Sinode o obitelji u listopadu 2014. na kojoj se razgovara o delikatnim pitanjima seksualnosti, kontracepcije, razvoda i civilnoga braka, pozvao je biskupe da svoje stavove iznose slobodno i otvoreno, bez oklijevanja i prikrivanja. Štoviše, da se ne boje konflikata u raspravi jer su oni znak djelovanja Duha.

Poziv na iskrenost usuprot je prijetvornom govoru dotada uobičajenom u javnim raspravama među biskupima. Za pontifikata Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. takva se iskrenost smatrala nepristojnom, a tko god se usudio prijeći granice "pristojnosti" odmah je bio ušutkan, ili čak sankcioniran. Da im je prisustvovao kardinal Bergoglio te rekao ovo što je rekao kao papa, vjerojatno bi i njega ušutkali. Kao što ga, uostalom, i kao papu ako ne ušutkavaju, a ono prešućuju brojni "tarzani" Katoličke crkve ne dopuštajući otvorenu i iskrenu raspravu o pitanjima sinode među vjernicima svojih župa i biskupija.

No, čvorovi su olabavljeni i taj proces više neće biti tako lako zaustaviti.

I uza sve poštovanje što ga papa Franjo iskazuje svojim prethodnicima, razlika među njima je golema i duboka. O njoj ponajviše svjedoči uzvišena liturgijska gesta Velikog tjedna u kojoj se sažimlje sve Isusovo učenje – pranje nogu. U ožujku 2013. papa Franjo nije tu simboličku gestu izveo kako je do tada bilo uobičajeno, u bazilici Ivana Lateranskog, nego u instituciji maloljetnih delikvenata; nije prao noge muškarcima i dokazanim vjernicima, nego dvanaestero zatvorenika, među kojima i jednoj mladoj djevojci, i to ne katolkinji nego muslimanki. Gesta je skandalizirala liturgičare i poznavaoce kanonskog prava koje izričito nalaže da se liturgijsko pranje nogu mora izvršiti muškarcima jer je to ujedno i simbolička gesta uspostavljanja svećeničkog (muškog) reda. No, papa Franjo je i sljedeće godine oprao noge izvan pravila: starijim i bolesnim muškarcima i ženama u staračkom domu.

Očito upozorava gdje je mjesto papi. Njegovo papinstvo je osobno i nije autokratsko, potiče na pareziju i na osobnu odgovornost. Preusmjerava pogled ponad crkvenih institucionalnih potreba prema potrebama ljudi koji trpe, poziva na novu otvorenost u kojoj Crkva sebe ne definira po onima koje isključuje, nego po onima do kojih dopire.

Bit će zanimljivo pročitati što Garry Wills o njemu piše u svojoj netom objavljenoj knjizi *The Future of the Catholic Church with Pope Francis (Budućnost Katoličke crkve s papom Franjom)* koja će,

nadamo se, biti prevedena i na hrvatski. Hoće li papi Franji prigovoriti da je odveć spor? Možda će reći da odgovarati na izazove još ne znači mijenjati. A poznajući Rimsku kuriju, možda zna koliko i kakvih otpora će papa Franjo doživjeti. Međutim, hoće li se čvorovi neuralgičnih točaka Crkve razvezati ili barem početi razvezivati za pontifikata pape Franje ne ovisi samo o njemu, pa ni o Rimskoj kuriji, nego o svima nama. Točnije: o svima nama katolicima počev od mene.

Jadranka Brnčić

Uvod

KATOLICI SU SE ODVIKLI zdrave stare navade da se međusobno podsjećaju na to koliko pape mogu biti grešni. Slikari su Posljednjeg suda – Andrea Orcagna (oko 1308–1368) na primjer – lik s papinskom krunom obično smještali među paklene ognje, predočavajući papu kao krajnjeg grešnika, prokletoga u vijeke vjekova. To nije bio tek običan *topos*^{*}, već propovjednički *topos* – nauk vjere, a ne napad na nju. Papa, koliko god autoritativan u svojoj službi bio, kao čovjek nije bezgrešan – on može grijешiti kao što to mogu svi ljudi.

Razumije se da nema ničeg novog u tvrdnji da su svi ljudski vođe nesavršeni. Ukoliko propovijedi nisu značile ništa više od toga – a obično nisu – one bijahu pravovjerne, ali ne i istraživački nastrojene spram naravi papinskoga grijeha. Međutim, bilo je razdoblja u kojima je papinska uloga u svijetu stvarala ustrajnu predrasudu o specifičnoj vrsti grijeha, kad su strukture vlasti ili nauka poticale ili štatile grešni život, u značenju nešto širem od mana ikojega pojedinog pape. Katolički pjesnik Dante smatrao je da je to bila istina glede srednjovjekovnog papinstva, čiji ponajveći grijesi bijahu gramzivost, potkupljivost, žudnja za bogatstvom – ono što su srednjovjekovni moralisti nazivali pohlepom. U prvom dijelu *Božanstvene komedije* (*La divina commedia*) Dante u paklu vidi dvije skupine – škrce i pohlepne – kako trče jedni prema drugima duž nasuprotnih zidova kruga. Pošto se zaletu jedni u druge uz tresak, okrenu se i trče natrag duž kruga kako bi se sudarili na njegovoj suprotnoj strani te to trčanje amo-tamo nastavljaju kroz vječnost. U tom prizoru u oči upadaju obrijane glave svećenika:

* *Topos*, grč. – opće mjesto, stalno stilsko sredstvo, tipizirani motiv, slika, poredba, kliše, misaona i izražajna shema [*nap. prev.* – ovdje i drugdje uza zvjezdicu označene su napomene prevodioca (ili urednika)].

Ovi bez kose, što se ovdje veru,
popovi bjehu, pape, kardinali,
kojih je škrtost prešla svaku mjeru.*

Pakao 7, 46-48

Strukturalna predrasuda spram papinskoga grijeha u renesansi bijaše, prema katoličkom povjesničaru lordu Actonu, politička želja za zemaljskom vlasti. Mnogi poznaju Actonov slavni aksiom: "Vlast korumpira, a apsolutna vlast korumpira apsolutno" (Acton 2, 383). Manji je broj onih koji se sjećaju da je on pritom govorio o papinskom apsolutizmu – konkretno, osudio je knjigu o renesansnim papama kolege povjesničara koji im je doslovno omogućio da se nekažnjeno izvuku od optužbe za ubojstvo.

Na sreću, takve vrsti pokvarenosti više ne nagrizaju papinstvo. Iako je suvremeno papinstvo bilo uključeno u neke financijske skandale (posebice onaj koji se ticao sudjelovanja u milanskoj banci Banco Ambrosiano Michelea Sindone), prizor pojedinih papa kako gomilaju ogromna bogatstva za sebe i svoje obitelji više nije ona ista sablazan koja je uzrokovala Danteovo gnušanje. Jednako tako, pape više nemaju svjetovnih kraljevstava radi kojih bi bili spremni ubijati, mučiti i osvajati, postupati na način koji je Acton osvjetlio žestokom luči svoje učenosti. Ni seksualni skandali ne dosežu one visine i ponore kao u doba kad je papinska kopilad vodila crkvenu birokraciju. U 10. stoljeću bilo je moguće da uslijed obiteljskih veza za papu bude izabran razuzdan tinejdžer (Ivan XII), kao i to da desetak godina kasnije isti premine u postelji udane žene.¹

Doista, stanje je Crkve općenito toliko napredovalo u odnosu na prošlost da bi nam se moglo činiti da je ona konačno postigla bezgrešnost. Razina proučavanja Svetog pisma, liturgijskog sudjelovanja, socijalne skrbi, osobne svetosti vrlo je visoka po svim usporednim mjerilima na koja se možemo pozvati. Je li i samo pomišljanje na svećenički grijeh stvar prošlosti? U svakom bismo slučaju oklijevali to tvrditi; a postoje indikacije da neke stvari još uvijek nisu savršene.

* Prijevod Mihovila Kombaola prema izdanju Matice hrvatske iz 1960. U starijem pak prijevodu koji potpisuje F. T. (izdanje Biskupskog sjemeništa Lavova u Kotoru iz 1910) čitamo:

Crkovnjaci bili ti bez čupe
Na tjemenu, pape, stožernici,
Duše nad svim lakome i skûpe.

Čak i površan pogled otkriva neobične znake neskladnosti. Postoji, na primjer, neka vrst dvostruke svijesti u Crkvi koju otkriva sljedeća činjenica: vijesti o katolicizmu kao da se uvijek nanovo vraćaju temama poput kontrole rađanja, pobačaja, svećeničkog celibata ili pitanja mogu li žene biti svećenici – no u dvadeset godina redovitog pohađanja mise u jednoj crkvi te drugih dvadeset u drugoj, nikad nisam čuo propovijed koja bi se doticala bilo kojeg od tih pitanja. Što bi to moglo značiti? Da tisak nije u doticaju s onim što je katolicima u njihovoj vjeri doista bitno? Moglo bi biti nečega u tome.

S druge strane, navedene teme nisu onkraj katoličke osviještenosti ili zanimanja – posebice bračni status svećenika jer on utječe na smanjivanje broja svećenika u katoličkoj zajednici. A i stavovi se spram kontrole rađanja i pobačaja očigledno tiču mladih parova, posebice djevojaka. Isto sam tako siguran da su svećenici, kojima se vjernici obraćaju za savjet vezan uz ta osjetljiva pitanja, o njima spremni neslužbeno raspravljati. Ali oni ih ne spominju s propovjedao-nice – barem je tako u crkvama u okviru sveučilišta u koje sam sâm zalazio. Pitao sam i druge u crkvi koju trenutno pohađam slaže li se taj dojam s njihovim sjećanjima i dobio pozitivan odgovor. Može li se to primijeniti na nas samo stoga što su crkve u okviru sveučilišta "liberalne"? Možda to i jest jedan od aktivnih činitelja. No, čak i ako je tomu tako, moglo bi se pomisliti da bi se neki mladi, koje takve teme najviše pogađaju, ili pak oni s intelektualnom karijerom, naročito mogli slagati s onim što nekatolici i svjetovni tisak o njima govore. Kako je moguće da ono o čemu sami šutimo, a o čemu nam mediji govore, bude goruće pitanje u našem katoličkom životu?

Jedan bi od odgovora mogao biti da evanđelja nemaju što reći o kontroli rađanja ili pobačaju, oženjenim svećenicima ili ženama svećenicama te da su velike istine vjere – Trojstvo, utjelovljenje, mistično tijelo Kristovo – stožernije u našoj vjeri od tih kontroverznih dnevnih pitanja. Takav bi odgovor mogao biti liberalan način da se onima koje novinski senzacionalizam zablati dađe prednost pred ostalima. No, istini za volju, ni o samim mističnim doktrinama vjere ne čujem mnogo u svakodnevnom nizu nedjeljnih propovjedi. Jedan svećenik bijaše skoro apologetičan kad se morao pozvati na Trojstvo, "prilično zakučastu stvar", a i to je učinio samo zato što je propovijed držao na nedjelju Sv. Trojstva. Zanimalo me njegovo mišljenje o tome što smo se to okupili da čujemo ako su središnje doktrine vjere nerelevantne.

Konzervativni katolici tvrde kako laici pružaju i previše otpora "crkvenom učenju" o kontroverznim temama da bi u njihovoj prisutnosti mogli raspravljati o njima, a kako su svećenici prevelike kukavice da bi pokrenuli ma koje pitanje koje njihovom slušateljstvu može biti odbojno. Naravno da šutnja na propovjedaonici ne proizlazi iz toga što bi Rimski kurija, odnosno vatikanska papinska birokracija, propustila iziskivati da se njezin nauk širi. Ako laici ne slušaju, tomu nije uzrok nedovoljna glasnoća ili nedovoljno ustrajavanje hijerarhije na njoj važnim stvarima – ono što tisak prenosi su, na kraju krajeva, upravo njihovi zahtjevi. Papa Ivan Pavao II., kao i utjecajne figure koje ga okružuju, poput kardinala Ratzingera, glasno su isticali stupnjeve obvezatnosti omiljenih mjesta doktrine, nazivajući ih "konačnima" i "nepovratnima". Ipak, još uvijek postoji jaz, praznina koja se širi između organa nauka u Rimu i laika u crkvenim klupama. Prijenos je po svećenstvu manjkav ili isprekidan. Rim je tome pokušao doskočiti strožom disciplinom u sjemeništima i katoličkim sveučilištima, uporno zahtijevajući da se "crkveni nauk" *poučava*. Nastojanje zasad nije donijelo ploda. To iznenađuje one koji Katoličku crkvu drže posljednjom autoritativnom ustanovom na svijetu. Ljevičarski povjesničar Eric Hobsbawm smatra da, ukoliko u najstrožoj od svih religija dolazi do sloma poslušnosti, tada i sama religija mora postupno nestajati iz modernog života.² Desničarski pravnik Robert Bork veli da je "Rimokatolička crkva pokusni slučaj" prema kojem će se u modernoj Americi odlučivati o pitanju autoriteta.³

Čime bi se mogla objasniti ovakva nespojivost između onoga što odašilju glasni rimski maksimalisti i onoga što po svojim crkvama (u kojima se i dalje pojavljuju u velikom broju, vlastitog gluhoći spram rimskih potraživanja usprkos) primaju laici koji sve to potihno svode na minimum? Nije dovoljno reći da su nemarni katolici poput kavanskih gostiju, birajući koju će dogmu uzeti za svoj nedjeljni zajutrak a koju neće. Često su upravo najpobožniji laici (i svećenici) oni koji se najbezbržižnije isključuju za prijam snažnih signala koji im stižu izvana. Trebali bismo provjeriti prijenosne veze od jedne točke do druge – sve do svećenika na koje pada konkretno propovijedanje, koji slušaju (sve manji i manji broj) ispovijedi, koji služe pri sklapanjima brakova, krštenjima i pokopima. Zašto su oni u dodiru s niskom prijammom razinom svojih pastvi naizgled nevoljki ili nesposobni prenijeti visoke zahtjeve svojih pretpostavljenih? Je li u njihovoj riječi o jednostavnom nedostatku hrabrosti, bistrine ili odanosti?

A opet, neki konzervativci podižu optužbe protiv njih upravo za ovakva nedjela. Za njih je to *la trahison des clerics*, tj. "izdaja klera".

Zašto dolazi do šuma u kanalu u doba kad je postignut toliki napredak u crkvenom biblijskom učenjaštvu, sudjelovanju vjernika u liturgiji i izvježbanosti uma? Ne samo zato što se svećenici opiru zahtjevu za celibatskim životom. Time se može objasniti zašto su toliki napustili svoj status, ali ne i zašto oni koji ostaju, ostaju privrženi u mnogočemu, no ipak ostaju zbunjeni i nijemi spram onoga što bi, na zahtjev Rima, trebali naviještati oštrom jasnoćom. Na kraju krajeva, biti u žrvnju između maksimalista odozgo i minimalizatora odozdo baš i nije neki vedar položaj. Zašto bi itko prihvatio takvo neugodno radno mjesto ukoliko ga može izbjeći?

Svećenici drže da to ne mogu izbjeći. To im je, protiv svih njihovih sklonosti i protiv povijesti službe, nametnuto jednostavnom nemogućnošću da djeluju ozbiljna lica ili mirnog srca – da se iskreno brinu za one kojima služe – ujedno ponavljajući sve ono što Rim govori o ženama ili svećenstvu, o braku ili prirodnome zakonu. Njihov se vlastiti integritet buni protiv proračunatosti osobnog probitka i pritiska karijerizma. Argumenti su za mnogo toga što trenutno može proći kao nauk Crkve intelektualno toliko vrijedni prezira da čovjeku puko samopoštovanje zabranjuje da ih proglašava kao nešto svoje. Sama činjenica da je intelektualna razina Crkve podignuta, svećeniku ne olakšava da proguta biblijski fundamentalizam kojem se Rim vraća kad ustraje u tome da svećenici moraju živjeti u celibatu ili da žene ne mogu biti svećenici. Stripovske bi se inačice prirodnog zakona, čiji se argumenti rabe u raspravama protiv kontracepcije, umjetne oplodnje ili masturbacije, posramio svaki student druge godine. Pokušaji da se speru stavovi spram Židova iz prošlosti u svojem korištenju povijesnih svjedočanstava toliko nepošteni da čovjek mora osuditi samoga sebe ako ih pokuša prihvatiti.

U mnogim raspravama o tome zašto je zadnjih godina broj pozvanih u svećeničko (i u redovničko) zvanje toliko drastično opao, ovaj je čimbenik zanemaren. Uobičajeno je reći, i lako, a djelomice i točno, da je u modernom svijetu zahtjev za celibatom sam po sebi dovoljan da većinu odvraća od toga da postanu svećenici po starim pravilima. No, drugi je obeshrabrujući razlog taj što upravo mladim idealistima, onoj vrsti ljudi koja bi htjela biti svećenicima, najizazovnije pitanje mora biti upravo ono poštenja prema sebi samome. Kako netko može težiti uzvišenom pozivu, a ipak prihvatiti niske

standarde vlastite iskrenosti spram onoga što doista vjeruje? Kako netko može služiti drugima, a ipak im utrapljivati "vjerske istine" čija je istinitost tako očigledno šuplja? Godinama sam gledao kako u pojedinaca koje sam poznao, ili onih čija mi je situacija postala bliskom, taj problem raste.

Kad je u suvremenoj Crkvi došlo do seksualnih skandala – ne tako često kao u mračnijoj prošlosti, ali uz sve neizbježne ljudske slabosti – svećenici su pokazali više od uobičajene institucionalne sklonosti da zaštite svoje. Dio toga proizlazi iz loše vjere koja ih je, podložne svojim pretpostavljenima, nagnala da se prave kako vjeruju u stvari o celibatu u koje ne vjeruju, bilo da je riječ o homoseksualcima, bilo o nehomoseksualcima. Dio toga proizlazi iz spoznaje da ima mnogo homoseksualnih svećenika, bilo tek po sklonostima, bilo onih aktivnih, koje su njihovi prijatelji od samog početka prihvatili: to što svećenici rade njihovi prijatelji ne drže tolikim zlom (a tako misle i mnogi laici) sve dok su u pitanju odrasli koji sami pristaju na takav odnos, a ne djeca. Sami svećenici smatraju da to u svakom slučaju nije onoliko zlo kakvim bi ga prema čudnovatim argumentima Rima morali otvoreno poimati. Stoga oni tiho čine kompromise (čak i oni koji bi se htjeli držati pravila) – zašto, na kraju krajeva, kazniti jednoga kojeg su uhvatili kad ima toliko drugih koje nisu? Trajne su heteroseksualne veze svećenika također poznate te se drže u tajnosti. Pojedini svećenici nisu sigurni da su argumenti za celibat uvjerljivi, a među njima su čak i oni koji sami u njemu žive.

Kad dođe do skandala, mala nepoštenja, ugrađena u situaciju, potiču višestruke predrasude. Ljudi mogu postati zarobljenicima vlastitih prethodno napravljenih kompromisa. Revolt protiv takvih nepoštenja ono je što svećenike djelomice čini nevoljkima da odustanu od licemjerja poučavanja onoga u što sami ne vjeruju. Teško je breme na onima koji u toj situaciji pokušavaju zadržati intelektualni integritet.

No, ne bi li upravo svećenici *trebali* biti ponajprije ti koji vjeruju? Nije li to njihova dužnost? Ako ne žele poučavati ono za što Rim kaže da je sadržaj vjere, zašto uopće hine da su svećenici? Uostalom, zašto svi katolici koji se ne slažu s papom jednostavno ne istupe iz Crkve? Stalno primam pisma onih koji mi govore da je to moja dužnost. Tko sam ja – ili tko je bilo tko osim samog pape – da odlučujem što katolik može ili ne mora prihvatiti kao obvezujuću doktrinu? To je ozbiljno pitanje, a ne tek režanje pristaša čvrste ruke koji smatraju da

sami posjeduju neke od papinskih ovlasti ekskomunikacije. Pitanje se, međutim, temelji na pretpostavci koja nije tek opovrgljiva, već i krajnje nezdrava. Ona pretpostavlja da je glavni test katolicizma – bit vjere – podložnost papi. Tijekom dugih perioda crkvene povijesti to nije bilo pravilo – sveti bi Augustin bio među prvima koji bi pali na takvom ispitu. A danas je to test koji će desetkovati redove onih koji idu u crkvu. To nije stav iza kojeg stoji čvrsto tijelo teologije, bez obzira koliko uobičajen bio u pučkom shvaćanju (*vulgaris opinio*).

Na nesreću, to je shvaćanje s kojim neki članovi Rimske kurije usklađuju svoje ponašanje, odnosno shvaćanje koje oni neprestano nameću drugima (iako više implicitno negoli eksplicitno). Samo bi se tako mogao objasniti način na koji oni koji okružuju papu gorljivo promiču nekoherentne nazore. Nije riječ o ljudima kojima manjka inteligencije, premda se ponekad čini kako oni sami vjeruju da nje nedostaje svima drugima. Kako mogu podupirati filozofski čudne i biblijski naivne rasprave? Mogu jer do tih pitanja ne dolaze sami, već im ona dospijevaju takoreći odozgo, a članovi Rimske kurije svaku stvar sude prema njezinoj mogućnosti da potvrdi ili dovede u pitanje papinsku tradiciju istinoljubivosti. Stoga je čak i bistar i pobožan čovjek poput pape Pavla VI. mogao pristati uz istinski perverznan nauk o kontracepciji – nauk koji je odbacila skupina lojalnih i inteligentnih katolika, svećenika i laika, stručnjaka i ljudi zdravog razuma, pojedinaца koje je sam izabrao – jer su ga savjetnici uvjerali da bi papinska promjena kursa uzdrimala vjeru ljudi u Crkvu (v. 5. i 6. poglavlje). Istina je podređena crkvenoj taktici, što je obrazac koji se stalno ponavlja. Da bi zadržali dojam da pape ne mogu griješiti, oni varaju – kao da iskrivljavanje istine u sadašnjosti nije gora stvar od ogrješenja o nju u prošlosti. Paradoksalno, nauk se Crkve stalno odvlači od istine, ili se zastrašuje njezinim posljedicama, upravo zato što taj nauk svojata poseban pristup istini. Papinski se ugled mora očuvati čak i onda kad takvo nastojanje sputava iskrene pokušaje činjenja dobrih djela – kao što je to bilo u slučaju svakovrsnoga blokiranja pokušaja izražavanja žaljenja zbog Holokausta nervoznim ponovnim ustoličenjem bitno nedužnog vladanja Crkve spram Židova (v. 1. poglavlje). Kasniji se stav mora oslanjati na toliku količinu pogrešnih čitanja, pogrešnih tumačenja i pogrešnih predočavanja u povijesti da sâm postaje novim činom nepravde spram istih onih kojima se pristupalo suosjećajući s njima.

Ovdje nije riječ o nečemu tako jasnom i izravnom poput običnog laganja. Stoga i govorim o "strukturama obmane" koje regrutiraju ljude za gotovo nezamjetno vršenje tihih kozmetičkih prepravaka podupiranja Crkve "usavršenjem" njezine podstrukture. Ta neprestana preuređivanja njezinih temelja nužno ih moraju slabiti, istodobno razarajući sve standarde poštenog djelovanja u onima koji misle da svoju Crkvu spašavaju varkama, gurajući je u intelektualnu irelevantnost. Ironija je u tome što sâm pokušaj dokazivanja da Crkva nikada nije mijenjala smjernice dovodi do inovativnih argumenata, modernih prilagodbi ili dodataka koji samo pokazuju koliko su u neskladu sa spomenicima koje pokušavaju poduprijeti – kao kada se s ciljem podržavanja muškog monopola na svećenstvo navodi spol apostola, nakon što je drevan i stvaran razlog za taj monopol, vjeronje u žensku inferiornost, postao neupotrebljiv (v. 7. poglavlje). Kad se uklone drevni potpornji određenih moralnih stajališta ili kad se oni uruše sami od sebe, onome što su oni podržavali nije omogućeno da se sruši zajedno s njima. Pod to se podmeću nove nesolidne konstrukcije kako bi ih održale na istom mjestu – kao u slučaju kada je dokazano da se pogrešno tumačenje biblijskoga teksta Post 38, 9, koje je nosilo sav teret osude kontracepcije, može pretvoriti u prah, pa je na njegovo mjesto natrpano nešto amaterske psihologije, ruševna provizorna zamjena koja pokušava zauzeti stav vječne istine.

Pape većinom nisu ništa sami započinjali. Nisu ni trebali. Drugi su dovoljno zaposleni iznalaženjem papinskih obmana u njihovo ime. Pa ipak pape taj obrazac neistinoljubivosti obično odobravaju, ako ga već i sami ne osokoljuju. Čak i dopuštaju da ih drugi, a za njihovo vlastito dobro, nagovaraju na neiskrena stajališta, kao što se to dogodilo Pavlu VI. kad je dopustio drugima da ga dovedu do toga da mu se "za dobro Crkve" u usta metnu besmislice o kontracepciji. Ima mnogo ljudi koji na sebe preuzimaju dužnost održavanja struktura obmane. Ti ljudi, pretjeranim izražavanjem uvjerenosti u upitne nazore, rade ono što je John Henry Newman kazao da su papopoklonici radili u 19. stoljeću, stvarajući "u školovanih katolika naviku skepse ili potajnog vjerolomstva glede svih dogmatskih istina".⁴

Neizravna se medvjeda usluga, koju papopoklonici čine istini, može činiti beznačajnom u usporedbi s groznim grijesima iz vaticanske prošlosti, onima zbog kojih su pojedince na crkvenim zidovima slikali u položajima vječnih muka. No, ove su obmane u utvrđi duhovnih vrijednosti položene dublje od puke osobne pohlepe ili

vladarskog častohleplja. One se istinom poigravaju koristeći ime Isusa, koji *jest istina* (Iv 14, 6°). One obezvređuju evanđelje. One tjeraju istinu da se za podršku obraća lažljivosti. One su oblik obmane koji je sveti Augustin držao najgrešnijim (v. 17. i 18. poglavlje).

One su istovremeno oblik obmane za kakvu moderni svijet ne može smoći dovoljno snošljivosti. Istina je moderna vrlina u smislu da je u pretprošlom stoljeću prihvatila novu nužnost (v. 16. poglavlje). U tom se dobu povijest rodila kao znanstvena disciplina, istraživanje se profesionaliziralo, a ustanove zadužene za potragu za istinom, poput sveučilišta, se posvjetovile. Takva je istina novu metodološku strogost nametnula upravo onim tijelima – školama, stručnim skupinama, čuvarima pismohrana i povijesnih bilježaka – kojima pripadaju katoličke vlasti, kao i onima koje one usmjeravaju. Ispovijedati odanost takvim standardima, a istovremeno razvijati izlike, iskrivljavanja i zataškavanja znači osuditi sama sebe, čak i u očima svijeta, a o višim pozivima na istinoljublje da se i ne govori.

Moguće je prigovoriti da su dotični obmanjivači ponajprije obmanjivali sebe same, da je njihovo prijanjanje uz neistinu bilo iskreno te da ih se ne može okrivljavati jer su djelovali po nazorima u koje su doista vjerovali. Pa ipak je najomiljeniji teolog rimske hijerarhije, Toma Akvinski, smatrao da postoji nešto poput “kultiviranog neznanja”, *ignorantia affectata*, neznanja koje je toliko korisno da ga štite, skrivaju od danjeg svjetla, samo da bi ga mogli nastaviti koristiti (ST 1–2, q 6, 8r). Takvu vrst neznanja nije nazvao odriješujućim već optužujućim. To jest voljno neznanje, premda ne i ispovijedano. Razumije se da, u doba u kojem se osobito naglašeno traži intelektualno poštenje, ostati nesvjestan temeljnih pitanja koja se tiču nepoštenja znači oduzeti si pravo na ozbiljnu razmjenu misli sa sebi ravnima – a to je diskvalifikacija koju je teško ignorirati, bez obzira na to kolikom se hitrošću ta svjesnost pokušava izgubiti. Ne može se uteći činjenici da se pristajanje uz katoličke istine sada mora braniti od onih koji bi te istine željeli udružiti s očiglednim i nesigurnim povijesnim, biblijskim ili filozofijskim neistinama.

Moja je knjiga dijelom posveta poštenju koje je tolike svećenike navelo na šutnju pod bremenom obmanjivanja kakvo traže njihovi nadređeni – ona je i poziv da se taj teret ukloni. Ja ne napadam ni

* Biblijski se tekst navodi prema izdanju *Biblija – Stari i Novi zavjet*, prijevod Silvija Grubišića, Antuna Sovića, Filiberta Gasa i Ljudevita Rupčića (Stvarnost, 1968).

papinstvo ni njegove branitelje. Moji su heroji, kao što ćete vidjeti, mnogi kazivači istine u katoličkim redovima, nadasve sveti Augustin, kardinal Newman, lord Acton i papa Ivan XXIII. Istina će nas, kažu, osloboditi. Vrijeme je da se katolici oslobode, kako laici tako i svećenstvo, pritisaka obmane koji su naš nečujan, moderan oblik papinskoga grijeha. Bljeđe, istančanije, manje dramatične od grijeha koje su kažnjavali Orcagna ili Dante, to su manje upadljive iskvarivosti intelektualne izdaje.

Bilješke

-
- ¹ J. N. D. Kelly, *The Oxford Dictionary of Popes* (Oxford University Press, 1986), str. 126–127.
 - ² Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes* (Vintage Books, 1996), str. 336. Iako su u 19. stoljeću katolici činili “osnovnu masu vjernika”, u drugoj je polovici 20. stoljeća “crkveni moralni i materijalni autoritet nad vjernicima nestao”, dok su se crkve “sa slabijim utjecajem na svoje članove” još spektakularnije urušile.
 - ³ Robert H. Bork, *Slouching Towards Gomorrah: Modern Liberalism and American Decline* (ReganBooks, 1996), str. 292.
 - ⁴ John Henry Newman u pismu Ambroseu de Lisleu od 24. srpnja 1870.; objavljeno u: Charles Stephen Dessain i dr., *The Letters and Diaries of John Henry Newman* (Oxford University Press, 1973), 25. sv., str. 165.

I.

POVIJESNA NEPOŠTENJA

Obrana pape iskušenje je našoj slabosti i našoj savjesti na isti način kao kad bismo branili sami sebe – s istom pomnjom i žarom, s istom neugodnom potajnom svijesti da u parnici postoje slabosti koje se u najboljem slučaju mogu sakriti tako da se skrene pozornost s njih. Koliko obrana dobiva na energiji, toliko gubi na svojoj iskrenosti; ideal Crkve, koji je i ideal istine, miješa se i brka s ljudskim elementom te mu se nanosi šteta ponižavajućim savezništvom. Na taj način čak i pobožnost može dovesti do nemoralna, a odanost papi udaljiti od Boga.

LORD ACTON (3, 79)

1.

Sjećanje na Holokaust

Sjećamo se

OSLABLJUJUĆI UČINAK intelektualnog nepoštenja može biti dirljiv. Čak i kad autoritet pape iskreno želi obaviti krepostan čin, kad troši godine skupljajući odvažnost ne bi li to učinio, kad doista i smatra da je to učinio, kad obznanjuje da je to učinio, kad očekuje čestitke što je to učinio – on to nije učinio. Ne zato što to ne bi htio ili zato što nije vjerovao da je to učinio. Jednostavno je bio nesposoban to učiniti jer bi to uključivalo priznavanje istine o prošlosti institucije pape. A to je praktički nezamislivo.

Dobar primjer za tu tvrdnju dugo je očekivan dokument o Holokaustu *Sjećamo se*. Objavilo ga je 16. ožujka 1998. povjerenstvo što ga je imenovao papa Ivan Pavao II. te ga popratnim pismom i preporučio. Taj je dokument bio pripreman duže od deset godina. Trebao je jamstvo Drugoga vatikanskog koncila iz 1965. da Židove na kraju krajeva ipak ne smijemo kriviti za Isusovu smrt (jamstvo na koje se *Sjećamo se* poziva). Iako su u novoj izjavi iskazani izrazi suosjećanja sa židovskim patnjama, ona više energije posvećuje tomu da Crkvu riješi krivnje – i oštro kritizira naciste zbog toga što nisu slijedili crkvena učenja – negoli suosjećanju sa žrtvama Holokausta. Dobiva se dojam kao da je riječ o tužnoj osobi koja se mučno uspinje uz brdo, shrvana osjećajima i spremna da se lupa u grudi, da bi na kraju samo pala na koljena, duboko uzdahnula i – pokazala na nekog drugog uzročnika sve te nevolje.